

Nekrolog

BRITA MALMER

1. juni 1925 – 8. maj 2013

Da den svenske vikingetids- og middelaldernumismatiker Brita Malmer døde, sluttedes et liv, der numismatisk set var præget af stor begavelse, kunstnerisk sans og uhyre arbejdsomhed samt overbevisende resultater.

Brita var født Alenstam i Malmø og var enebarn. Faderen var skolelærer, mens moderen efter tidens skik var hjemmegående. Brita havde en overgang studeret historie (tre betyg) hos Sture Bolin ved Universitetet i Lund, men læste siden nordisk arkæologi sammesteds. Her traf hun sin livsledsager, fag- og ægtefælle, Mats (1921-2007). Ret tidligt i deres fælles tilværelse skiftede Brita det tilgiftede efternavn, Petersson, ud og tog i stedet navnet Malmer, mens Mats tilføjede Malmer som efternavn og kaldte sig fremover Mats P. Malmer. Han blev siden professor i faget, først ved universitetet i Lund, siden i Stockholm.

Efter at have afsluttet sine studier gik Brita, fra hun var omkring 30 år gammel, over til numismatikken og var i nogle år assistent ved Historiska Museet i Lund med specielt ansvar for Myntkabinettet. Hun forsvarede ved Lunds Universitet 1966 sin disputats om *Nordiska Mynt före år 1000*, hvor hun konkluderede – uden direkte at skrive det i form af et stednavn – at de tidlige 800-tals mønter ikke blev præget i Birka, men i Syddanmark, det kunne f.eks. være Hedeby. Nyere forskning gjorde, at Ribe også blev en mulighed som møntsted, hvilket Brita accepterede. Bogen er ikke let tilgængelig, man skal f.eks. lede godt efter den kronologiske tavle med de dateringer, som dengang forekom rimelige (s. 247). Der er tale om typestudier, hjulpet af Britas fortrinlige tegneevner, derimod var der vel egentlig ikke tale om stempelstudier, de kom først senere til. Disputatsen var så overbevisende, at Lunds universitet straks tilkendte hende grad af docent. Endelig skal det nævnes, at nordisk numismatikks daværende nestor, Georg Galster (1889-1983) opponerede *ex auditorio*. Oppositionen var grundlaget for hans anmeldelse, der fremkom her i tidsskriftet (12. række, 3, 1969, s. 510-17).

Brita blev fast ansat 1962 på Kungliga Myntkabinettet i Stockholm, og fra 1971-79 var hun Myntkabinettets leder. Kungliga Myntkabinettet blev 1975 et selvstændigt museum, og det ligger nu på Slottsbacken overfor Kongeslottet i Stockholm.

Takket være en storstilet donation fra forretningsmanden Gunnar Ekström og hans hustru Vera blev der oprettet en stiftelse for numismatisk forskning og et professorat i numismatik under det svenske Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet; Brita beklædte fra 1979 denne lærestol til sin afgang 1992. I 1988 overførtes professoratet til Arkeologiska Institutionen ved Stockholms Universitet.

Som museumschef satte Brita gang i det af forgængereren Nils Ludvig Rasmusson (1904-73) påbegyndte kæmpeprojekt om vikingetidens møntfund i Sverige. Det er kendt som *CNS-projektet*, en forkortelse af den latinske titel *Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt*, der oversat lyder 'Korpus over mønter fra 800- til 1000-tallet, som er fundne i Sverige'. Medarbejderne talte forskere fra Sverige og Nord-europa, specielt Tyskland (professorerne Peter Berghaus og Gert Hatz samt Dr. Vera Hatz, født Jammer), takket være en særlig aftale mellem Deutsche Numismatische Kommission ved museumsdirektør, professor Walther Hävernich, og Kungl. Vitterhetsakademien ved den daværende Riksantikvar, Bengt Thordeman. I alt blev der fra 1975 udgivet ni bind, heraf fire om Gotland, fem dækkede områder fra fastlandet, inklusive to om Skåne og ét om Blekinge, som er det senest udkomne bind (2010). Værkets numismatiske kvalitet er meget høj.

Nogle år senere (1982) påbegyndtes et andet ambitiøst projekt, *Landskapsinventeringen*. Her er der mere summariske oversigter over møntfundene op til 1800-tallet. Der er også henvisning til, hvor man kan finde yderligere oplysninger, hvis fundene er publiceret. Hverken Gotland eller Skåne er med blandt de 11 først publicerede bind, det er derimod store dele af det øvrige Sverige. Af gamle danske provinser, hvis møntfund er dækket, bemærkes Halland og Blekinge, ligesom også de gamle norske provinser, Bohuslän, Härjedalen og Jämtland. Brita var medforfatter til de to første bind, Östergötland og Ångermanland. Det foreløbigt seneste bind er fra 2004, det omhandler Bohuslän.

Samtidigt havde Brita sat gang i noget helt andet, nemlig et studie i svensk senmiddelalderlig mønthistorie. Inspireret af et meget stort møntfund fra Västerås, der stammer fra Unionskrigene på Christian 2.s tid, omkr. 1520, fik hun med støtte fra Riksbankens Jubileumsfond ansat en del begavede unge mennesker til et projekt om den senmiddelalderlige penning i Sverige. Delresultaterne blev publiceret 1975 i otte hæfter, og Brita tog sig selv af de hidtil gådefulde svenske senmiddelalderlige hulpenninge (brakteater) med kronede bogstaver. Endnu

mere problematiske forekom de tilsyneladende lybsk inspirerede brak-teater med kronet hoved en face, men også her blev der opstillet en klar kronologi, støttet på 110 neutronaktiveringsanalyser. Den rummes sammen med meget andet i monografien *Den senmedeltida penningen i Sverige. Svenska brakteater med krönt huvud och krönta bokstäver* (1980). Endelig blev Västerås-skatten selvfølgelig også publiceret, med Inger Hammarberg som medforfatter, i en stor artikel i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1982.

En vigtig arbejdsmetode, som oprindeligt blev udviklet indenfor old-tidsnumismatikken, men som i løbet af anden halvdel af 1900-tallet slog igennem indenfor middelaldernumismatikken, er stempelstudierne. Her var Brita Malmer en ledende skikkelse. Et nøje studium af de ofte meget korrumpereede møntindskrifter og andre iøjnefaldende træk på de mange nordiske imitationer af angelsaksiske mønter fra det sene 900-tal og tidlige 1000-tal tillod entydig definition af hvert enkelt møntstempel. Herefter kan man opstille kæder af de for- og bagsidestempler, der blev brugt ved udmøntningerne og deres kombinationer, hvis resultater jo er de prægede mønter. Det er vigtigt at holde sig for øje, at stemplerne bliver slidt forskelligt: Overstemplet (oftest lig med møntens bagsidestempel) må udskiftes oftere end understemplet, hvor herskerbillede og navn typisk placeres. Stempelkæderne kan derefter opstilles i store skemaer, og der kan etableres en relativ kronologi, ligesom man har kunnet påvise, at enkelte originale angelsaksiske stempler er kommet til Norden og er benyttet på møntstederne. Man har også kunnet påvise, at møntstemplerne i visse tilfælde har bevæget sig (antagelig sammen med møntmestrene) fra møntsted til møntsted.

Nogle år senere havde Brita afsluttet et krævende stempelstudie over de ældste svenske mønter fra Sigtuna. Resultatet blev en stor monografi *The Sigtuna Coinage c. 995-1005*, der kom 1989 som et bind af serien *Commentationes* i CNS-serien. Særligt frugtbar blev analysen af de lokalt fremstillede imitationer af de angelsaksiske mønter med deres ofte forvirrede indskrifter. Brita fortsatte sine stempelstudier, og i 1997 fremkom en endnu tykkere bog, *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995-1020*, der viste, at der var en nordlig og en sydlig gruppe af imitationer, som naturligt kan henføres til henholdsvis Sigtuna og Lund, med stempelforbindelser, der også viste de ovenfor nævnte forbindelser af personlig art mellem møntmestrene.

Brita havde sat sig for at forske i og skrive om de første udmøntninger i Lund uden angelsaksisk inspiration, men med en slange på forsiden og et korsagtigt motiv på bagsiden, de dateres til 1020'erne og er præget i Knud den Stores og hans unge søn Hardeknuds navn. Det er den

første danske mønt med et rent nationalt motiv, og det må antages, at stempelstudierne også vil kunne fortælle noget om møntprägningens organisering. Vi står her ved fødslen af en del af den danske centrale administration, og det er klart, at resultaterne kan have videre historisk interesse. Også afsnittene om 800-tallets udmøntninger bliver ajourført i forhold til disputatsen fra 1966, ligesom imitationerne af Knud den Stores engelske udmøntninger af typerne Pointed Helmet (c. 1023-29) og Short Cross (c. 1029-35) bearbejdes, i alt bliver omfanget beregnet til hele 550 sider (oplyst af Britas efterfølger, professor Kenneth Jonsson). Dette arbejde om Lund i 1020'erne optog hende lige til et par dage før hendes død, og det er aftalt med en kyndig og erfaren amatør-forsker, Bo Gunnarsson, at han skal fuldføre værket.

For tre år siden, en martsdag i 2010, var der stor festivitas på Kungliga Myntkabinetet i Stockholm, idet første bind af *Svenska Mynthistorien*, omfattende perioden c. 995-c. 1030 og skrevet af Brita, blev præsenteret. Selvom materialet jo var kendt i forvejen, har omdisponeringen og ajourføringen af hendes ældre værk krævet en stor indsats af flere års varighed. Det har givetvis forsinket det ovennævnte værk om Lund i 1020'erne. Men det var selvklart for alle, at det var Brita som skulle indlede den svenske mønthistorie, og således blev det. Værket er forskningsmæssigt en guldgrube og afspejler den mangeårige forskers store erfaring.

Ved Britas død står tilbage mindet om en overvældende stærk person, der gennem et halvt århundrede blev den dominerende skikkelse i svensk numismatik, og som udøvede en betydelig inspiration i nordisk og europæisk middelaldernumismatik.

For undertegnede, der har været fagfælle i snart 50 år og i noget kortere tid nærtstående kollega, er det nu først og fremmest tomheden efter personen Brita, der mærkes. Hendes jævnaldrende nordtyske kollega Gert Hatz omtalte i en erindringsskitse, som fremkom i et tysk jubilæumsskrift et par uger før Britas død, 'hendes eksempellose arbejdsdisciplin', mens Brita selv i personlige samtaler plejede at komme ind på den lutheranske pligtfølelse, som hun var opvokset med.

Brita modtog på sin 60 årsdag 1985 et internationalt festskrift, bind 11 i det af Jens Vellep på Moesgård udgivne middelalderarkæologiske *hikuin*, 340 tospaltede sider. Den seneste bibliografi er fra 80 årsdagen. Den omfatter 270 numre og er udgivet som et særnummer af *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* (5/2005, s. 96-112). – Brita Malmer holdt i 2008 et foredrag om sit numismatiske virke, og dette manuskript er nu publiceret i *Svensk Numismatisk Tidskrift* 6/2013, s. 125-31.

Jørgen Steen Jensen